

доверии, легко уверовав в свое скорое процветание при переходе к рыночной экономике и либеральной демократии.

Увы, вместо этого Украине досталась роль донора для более развитых стран. Экономисты по-разному оценивают размеры ее «вклада» в благополучие действительно благополучных стран, но в чем они сходятся так это в том, что исчисляется он в миллиардах долларов. И если мы действительно хотим стать развитой страной, то роль общественных наук и обществоведов состоит в том, чтобы вооружить общество знанием путей и способов изменения положения страны в современной мир-системе. Излишне говорить, что для обществоведов эта задача оказалась непосильной, Западные обществоведы, а отечественные слепо их копируют, об этом не говорят. И это естественно – пропагандируя свой миф, они обеспечивают процветание своих стран. И отечественные обществоведы, повторяющие этот миф, всячески им помогают. В ущерб собственной стране.

То есть, у решения этой задачи не столько гносеологические, сколько идеологические трудности. Сама же модель решения этой задачи, названная «мобилизационной», уже давно опробирована Японией и Китаем, Южной Кореей и Тайванем и рядом других государств. А первым ее предложил и осуществил Советский Союз. Другое дело, что ключевые моменты этой модели прямо противоположны тем указаниям и даже аксиомам, которые даются сегодняшними обществоведами: экономистами, социологами и политологами, философами и культурологами.

А для начала понять главное. Высокоразвитой Украина может стать не благодаря, а наперекор усилиям развитых стран. Пока мы не стали частью того же Евросоюза – мы с ним конкуренты. В том числе – конкуренты за право воспользоваться плодами НАШЕГО труда. И начинать, опираясь на понимание механизма функционирования как национальной экономики, так и экономики мир-системы в целом, с блокирования тех каналов, по которым созданный нами прибавочный продукт безвозмездно перетекает к счастливым обладателям развитых экономик, и расширения тех немногочисленных (а они есть), по которым его получаем мы. Мир циничен и жесток. С момента возникновения института частной собственности, наиболее продвинутые субъекты пытаются переложить намеченную ими работу на чужие плечи. Развитые страны потому и развитые, что умеют это делать. И если Украина хочет приблизиться к их числу – задача обществоведов показать, как этого достичь. Тем более, что алгоритм уже отработан.

*Семенова Ю.А.
м. Харків, Україна*

ТУРБОТА ПРО ЗДОРОВ'Я ЯК СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Зростання глобальних проблем людства, техногенний вплив на природу і погіршення екологічної ситуації має негативні наслідки, які неминуче позначаються на людині в планетарному масштабі, посилюючи її відповідальність як за власне здоров'я, так і здоров'я інших. Проблеми відповідальності людини за здоров'я і виживання людини не можуть розглядатися поза зв'язку з негативними тенденціями і деформаціями суспільного розвитку. Локальні війни та військово-політичні конфлікти, наркоторгівля неминуче пов'язані із злочинами проти життя й здоров'я людини. У ряді випадків вони носять загрозливий людству характер. Звідси зрозуміла стурбованість пошуком практичних заходів для їх вирішення. Недооцінка такого завдання і недостатня вивченість пов'язаних з ним проблем без перебільшення ставить людство на грань життя і смерті. Нові потреби, інтереси і цінності, які опановують людськими умами і душами, пов'язані все більше з технікою і штучністю людського розвитку. Сьогодні виникає реальна небезпека, що техногенні та інші цінності штучного середовища проживання відштовхують на задній план цінності природно-життєві, фізичного і психічного здоров'я людини.

Сучасні продукти нанобіотехнології радикально проблематизують традиційні уявлення про межі життя і смерті, про основоположні структури самоідентичності людини, про розрізнення свого (власного) і чужого, про демаркацію норми і патології, про справедливе, правове, легітимне, про ризик відповідальності. Розвиток нових репродуктивних технологій розщеплює ядро традиційної самоідентичності людини, виникає мутована, гібридна, роздроблена, «протеїчна» самоідентичність. Все більш гострим стає питання про межі втручання людини в підґрунтя свого існування у фізіологічному сенсі. Однак ці успіхи пов'язані з тривожними для людства небезпеками. Ніколи раніше людина не могла так активно штучно втручатися в питання спадковості, регулювання зачаття і самого життя. Загрози для здоров'я і виживання людства незмірно зростають, коли відсутнє філософське осмислення пріоритетів, масштабів та наслідків такого втручання. «Над людиною нависла смертельна загроза самознищення. Вона може в будь-який момент зникнути з обличчя Землі, що буде протиприродно для людини розумної. Людина сама, своїм розумом створила цю протиприродну ситуацію, а тепер починає все гостріше усвідомлювати необхідність «високого дотику» розуму із самим собою, розуму, сполученого із гуманністю, тобто необхідність мудрості. Людина все більше починає звертатися до самої себе, стає не тільки суб'єктом, але й головним об'єктом пізнання» [2, с. 491]. Відбу-

ваються в суспільстві зміни, наукові й технологічні відкриття практично завжди стають факторами, що впливають на здоров'я соціуму, вносять корекцію ставлення суспільства до здоров'я як до цінності. Характеристики та оцінки суспільного здоров'я нерозривно пов'язані зі здоров'ям його членів, з такими феноменами, як народжуваність, смертність, хвороба, умови і спосіб життя, можливості правильного харчування, природне середовище, організація охорони здоров'я і безліч інших.

Проблема турботи і відповідальності за здоров'я людини актуальна як на особистісному, так і на соціальному рівні. Важливим аспектом у відповідальному ставленні до здоров'я є соціальна складова. Недооцінка цієї тенденції на індивідуальному і соціальному рівнях призводить до знецінення здоров'я. У соціальній практиці накопичений значний досвід зміцнення здоров'я особистості за допомогою масового розвитку фізичної культури і спорту, профілактичних засобів, систематичної диспансеризації. В умовах, коли суспільство не в змозі забезпечити необхідний для населення рівень охорони здоров'я, виникає проблема пошуку ефективних шляхів підвищення цінності здоров'я. Здоров'я як відповідальне ставлення до себе, персональна самоцінність – це значущість міри можливого здійснення людиною усвідомлених цілеспрямованих дій без погіршення свого фізичного, духовного й соціального стану, без втрат ступеня своєї соціалізації. Здоров'я як відповідальне ставлення до іншого, як соціумна цінність – це значущість для соціальної групи ступеня реалізації смисложиттєвих можливостей її членів. Соціальність у відповідальному ставленні до здоров'я виражає значення певних соціальних зв'язків, місця і ролі людини у вирішенні суспільних завдань, що забезпечує особистості достатній рівень соціальної адаптивності. Існує закономірна залежність між здоров'ям суспільства і здоров'ям індивіда. У здоровому суспільстві гармонійно формується фізичне, психічне та духовне здоров'я індивідів, а наявність здоров'я індивідів забезпечує достатній рівень громадського здоров'я в економічній, соціально-політичній і духовній сферах. Економічне неблагополуччя суспільного розвитку, соціальні протиріччя не тільки призводять до виникнення нових захворювань, до деформації параметрів життя, але й породжують нові екологічні й соціальні проблеми, як локальні, так і глобальні.

В контексті феноменологічного підходу досвід переживання здоров'я дається людині не спочатку, а внаслідок. Він опосередковується первинним досвідом нездужання, болю, хвороби, слабкості, проте саме здоров'я сприймається як порятунок від цих негативних відчуттів. Здоров'я людини можна розуміти як характеристику і оцінку тих фізичних і соціальних можливостей, які є у людини, з урахуванням того, чого їй, в силу особливостей її організму робити не слід, щоб не завдати шкоду собі або

оточуючим. Здоров'я як відповідальне ставлення до себе і до іншого – це чітке визначення потенційних та реальних можливостей людини в здійсненні своїх дій без погіршення фізичного і духовного стану, без втрат в адаптивному та життєвому середовищі. Відповідальність за здоров'я проявляється в турботі про себе, в охороні здоров'я. Поява хвороби породжує обмеження фізичних, духовних і соціальних можливостей людини. Здоров'я завжди виступає благом, тобто тим, що відповідає потребам, інтересам, має позитивне, неминуще, всеосяжне й позачасове значення для людей. Ціннісний зміст здоров'я акумулюється у відношенні людини (соціуму) до свого стану, що забезпечує успішну (гідну, прийнятну для даних умов) життєдіяльність. Відповідальність за здоров'я проявляється у відношенні об'єктивного компонента – сукупності можливостей, які можуть бути реалізовані за наявності повноцінного здоров'я. Це може бути статусна роль у суспільстві, професія, рід занять, тривалість життя тощо. Суб'єктивний компонент здоров'я як цінності – це ставлення суб'єкта до свого здоров'я, що виражається в перевагах цінностей, орієнтацій, мотивації у поведінці по відношенню до здоров'я. Відповідальне ставлення до здоров'я можна оцінювати за кількома критеріями: ефективна система охорони здоров'я, кількість інвалідів, схильність до захворювань, травматизм, смертність, тривалість життя, розвиненість фармацевтичної індустрії та медичної науки. Здоров'я інтегративне, воно містить такі складові: фізичну (біологічну), вітальну, духовну (психічну) і соціальну, стан яких залежить від волі, прагнень, дій і відповідальності людини. Здоров'я як цінність за фізичними параметрами являє собою значення біохімічних (соматичних) показників стану людини для її життєдіяльності. Вітальні характеристики здоров'я розкривають значення її біопсихосоціальних показників на персональному рівні, поза системою суспільних відносин. Духовне здоров'я фіксує значення ідеальних феноменів, що дозволяють людині бути повноправним членом суспільства. Здоров'я як соціальна цінність виражає значення соціальних зв'язків, місця і ролі людини у вирішенні соціальних завдань, ступені реалізації нею суспільних інтересів, що забезпечує їй достатній рівень соціальної адаптивності. Здоров'я залежить як від екзогенних (зовнішніх по відношенню до організму і соціальних за своєю природою) факторів, наприклад, голод, епідемії, війни, відсутність ліків, та ендогенних причин. Розвиток медицини і нові технології, гуманне ставлення до людини, культ здорового способу життя сприяють тому, що екзогенні чинники відходять на другий план. Причиною руйнування здоров'я й смерті стають ендогенні фактори. Проте, у сучасному світі сьогодні знову спостерігається посилення екзогенних факторів, пов'язаних із соціальними хворобами, породженими несприятливими умовами життя, шкідливими професіями, погіршенням стану навколишнього середови-

ща, стресовими соціальними навантаженнями, появою нових захворювань, що мають соціально-етичний характер (наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, ВІЛ-інфекція). Насьогодні здоров'я перетворилося на специфічну суспільну проблему особистісного характеру, коли людина в результаті технологічного впливу на середовище свого існування виявила, що реально й потенційно поставила під загрозу не тільки здоров'я окремих людей, але й всього людства. Цивілізація послабила дію природного відбору, що має двоякі наслідки, з одного боку, посилює гуманістичну складову в соціумі, з іншого – виникає небезпека різкого погіршення генофонду людства. У цивілізованому світі спостерігається стійка тенденція посилення орієнтації людей на цінності штучного середовища існування у збиток цінностям природно-життєвим, що робить їх не стільки відповідальними, скільки самовпевненими.

Сучасний техногенний світ, вплив засобів масової комунікації залучає людину до різноманітних соціальних структур, що пов'язане з велетенськими навантаженнями на психіку, стресами, які руйнують здоров'я людини. Відповідальне ставлення до здоров'я «вимагає вироблення нових цінностей, нових світоглядних орієнтирів. Необхідне пересортування колишнього ставлення до природи, ідеалів панування, орієнтирів на силове перетворення природи й соціального світу, необхідне вироблення нових ідеалів людської діяльності, нового типу розуміння перспектив людини [1]. В економічно благополучних країнах насьогодні має місце динаміка зростання видатків на потреби охорони здоров'я. Експерти та аналітики визнають важливість здоров'я не тільки як людської цінності, але й як економічного ресурсу, на підставі трьох індексів, що характеризують рівень життя населення: його освіта й тривалість життя на основі характеристики здоров'я та статистики смертності. Це показує, наскільки ефективно витрачаються кошти, виділені на охорону здоров'я [3, с. 74]. Для економіки будь-якого підприємства та держави в цілому економічний вигравш від людей, які менше хворіють, очевидний.

Здоров'я індивіда, безумовно, вимірюється рівнем благополуччя соціальної структури суспільства. Але, водночас, здоров'я – це благо, яке отримується власними зусиллями, працею над собою. Суб'єктивізація здоров'я означає зростаючу залежність здоров'я від духовного, морального стану людини. Людина все більше стає суб'єктом власного здоров'я, від волі особистості залежить те, яким чином вона буде створювати й як буде використовувати техніки продукування здоров'я. Філософія здоров'я виходить з методологічної установки про комплексний характер здоров'я, враховує соціальні та особистісні аспекти формування потреби у здоров'ї. якщо соціальне здоров'я індивіда визначається рівнем його благополуччя у тій чи іншій соціальній систе-

мі, то індивідуальне здоров'я визначається здатністю самостійно контролювати та нести відповідальність за власне здоров'я.

Здоров'я в контексті відповідальності слід розуміти не тільки як відсутність хвороби, проте як фундаментальну характеристику людського існування. Відповідальність людини у ставленні до свого здоров'я дозволяє їй реалізувати певний набір фізичних, духовних, соціальних можливостей, у тій чи іншій мірі розкрити свій людський потенціал.

Список літератури: 1. Степин В.С. Особенности научного познания и его роль в современной цивилизации [Текст]// В.С. Степин, М.А. Розов, В.Г. Горохов Философия науки и техники. – М.: Гардарики, 1996. – <http://philosophy.ru/library/fnt/00.html>. 2. Фролов И.Т. Жизнь и познание [Текст] // Академик Иван Тимофеевич Фролов: Очерки. Воспоминания. Избранные статьи. – М.: Наука, 2001. – 645 с.– (Ученые России: Очерки, воспоминания, материалы). – ISBN 5-02-013077-X; 3. Юдин Б.Г. Здоровье человека как проблема гуманитарного знания [Текст] / Б.Г. Юдин// Философия здоровья. – М.: ИФ РАН, 2001. – С. 61–85.

*Семке Н.Н.
г. Харьков, Украина*

РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ

Семья, с позиции социологов, представляет собой малую социальную группу, основанную на брачном союзе и кровном родстве, члены которой связаны общностью быта, взаимной помощью, моральной ответственностью. Этот древнейший институт человеческого общества прошёл сложный путь развития: от родоплеменных форм общежития, до современных форм семейных отношений.

Роль семьи в воспитании личности, в формировании её социальной ответственности не сравнима по своей силе ни с какими другими социальными институтами. Именно в семье формируется и развивается личность, закладываются основы нравственности, воспитываются привычки поведения. Семья как первый воспитательный институт способствует самоутверждению человека, стимулирует его социальную, творческую активность, раскрывает индивидуальность. Семья формирует умения – быть ответственным, принимать самостоятельные решения, отстаивать социальные и нравственные убеждения, обладать высокой психологической лабильностью, стремиться к духовному обогащению личности. Связь с семьёй человек ощущает на протяжении всей своей жизни.